

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра економіки та планування бізнесу

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____ М. Д. Балджи
“ ” _____ 2016 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра
зі спеціальності 8.03050401 «Економіка підприємства (за видами економічної діяльності)» за магістерською програмою професійного спрямування
«Економіка, планування та управління бізнесом»

на тему:
**«Кон’юнктурні дослідження та прогнозування попиту на товарному
ринку зерна»**

Виконавець

студентка VI курсу ФЕУП
Тарабанчук Л.М.

/підпис/

Науковий керівник

к.е.н., доцент
Сментина Н. В.

/підпис/

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КОН'ЮНКТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТОВАРНОГО РИНКУ	6
1.1 Поняття, необхідність та основні завдання кон'юнктурних досліджень товарного ринку.....	6
1.2 Інформаційне забезпечення та методи кон'юнктурних досліджень товарного ринку.....	14
1.3 Поняття, різновиди та структура ринку зерна.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ ЗЕРНА	28
2.1. Основні суб'єкти на ринку зерна.....	28
2.2. Оцінка кон'юнктури зернового ринку України.....	35
2.3. Сучасний стан світового ринку зернових культур та місце України в ньому.....	43
РОЗДІЛ 3. ПРОГНОЗНІ ПЕРСПЕКТИВИ НА РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	53
3.1. Основні проблеми розвитку зернового ринку України та перспективи держави у світовому масштабі.....	53
3.2. Прогноз кон'юнктури ринку зерна України.....	66
ВИСНОВКИ	82
Список використаних джерел	86
Додатки	92

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. Порядок функціонування господарських систем помітно змінює інформація про стан національної економіки та ефективність ринкових механізмів конкуренції, ціноутворення, попиту і пропозиції, податків, грошей, валюти та інших процесів.

Сучасна економіка постійно потерпає періоди змін, які носять різноманітний характер, приймають різні форми і стосуються як економіки в цілому, так і окремих ринків. Найгостріше ці зміни проявляються саме в період економічних криз. Зростає нагальна потреба в визначенні реальної ситуації в економіці, в аналізі тенденції її змін і прогнозуванні економічних змін товарних ринків, для створення передумов позитивного розвитку ринкових відносин. Оцінювання якісних і кількісних перетворень досягається шляхом кон'юнктурних досліджень. Тому не випадково кон'юнктура є предметом багатьох досліджень.

Кон'юнктура – це ситуація, яка склалася в даний проміжок часу в будь-якій сфері суспільного життя. Кон'юнктура товарного ринку - це дослідження, що включає аналіз і прогноз стану ринку конкретного товару і передбачає вивчення галузей виробництва і споживання даної продукції, їх взаємозв'язків, а також інфраструктурного забезпечення досліджуваного ринку.

Найважливішою складовою агропромислового комплексу є зернова галузь. Вона визначає основу економічної безпеки країни. Розвинений ринок зерна – це перш за все стабільність продовольчого ринку, джерело не тільки виробництва хліба та хлібобулочних виробів, але й кормова база для виробництва тваринної продукції, а також сировини для переробної промисловості.

Серед численних наукових розробок подібного спрямування можна виокремити праці таких учених, як В. С. Жигало, П. І. Гайдуцький, І. Г. Кириленко, М. В. Лобас, Т. М. Лозинська, О. В. Лавринчук, Р. П. Саблук, А. С. Рудницька та ін. Незважаючи на безсумнівно вагомий внесок наявних

напрацювань науковців, ринок зерна вимагає постійної уваги, особливо в умовах глибокої продовольчої кризи та подальших досліджень.

Мета дипломної роботи полягає в узагальненні теоретичних аспектів кон'юктурних досліджень товарних ринків, в аналізі сучасного стану на ринку зерна України та світу, у виявленні прогностичних перспектив ринку зерна України в контексті основних завдань державної економічної політики.

Мета дослідження зумовила вирішення наступних завдань:

- визначити сутність та основні завдання кон'юктурних досліджень товарного ринку;
- розглянути інформаційне забезпечення та методи кон'юктурних досліджень;
- охарактеризувати різновиди структури ринку зерна;
- провести загальну оцінку кон'юктури зернового ринку України;
- дослідити сучасний стан світового ринку зернових культур та визначити місце України в ньому;
- проаналізувати проблеми розвитку зернового ринку України та визначити перспективи держави у світовому масштабі;
- спрогнозувати зміну показників, що характеризують ситуацію на ринку зерна України.

Об'єкт дипломної роботи – процес кон'юктурних досліджень ринку зерна.

Предмет дипломної роботи – сукупність теоретичних та прикладних аспектів кон'юктурних досліджень та прогнозування попиту на товарному ринку зерна.

Методи дослідження. В якості методів дослідження були обрані наступні: діалектичний – для виявлення стану об'єктів в процесі їх життєдіяльності на досліджуваному ринку; аналіз - для деталізації та розділення об'єкта дослідження на окремі важливі складові елементи; синтез для узагальнення розрізнених аспектів методики формування показників; порівняння для зіставлення даних галузі у динаміці; табличний (графічний) – для наочного відображення результатів дослідження.

Інформаційна база дослідження. У якості інформаційної бази дослідження є нормативно-правові акти з питань регулювання ринку зерна в

Україні, матеріали державної служби статистики України, публікації, статті, монографії.

За результатами дослідження підготовлена стаття на тему «Ринок зерна України: сучасний стан та перспективи розвитку», яка була опублікована у виданні «Науковий студентський вісник» факультету економіки та управління підприємництвом, № 25, 2016 р.

ВИСНОВКИ

Результати проведених досліджень дозволяють зробити такі висновки.

1. Кон'юнктурні дослідження - система дій, заходів науково-дослідної діяльності, спрямованих на одержання достовірних інформаційних матеріалів про стан кон'юнктури товарного чи регіонального ринку. Наявність даних про кон'юнктуру ринку дає змогу приймати рішення щодо поліпшення ситуації на ринку, забезпечення змагальності з конкуруючими фірмами і завоювання провідного положення на ринку, краще задоволення попиту населення і досягнення вищих показників ефективності і прибутковості діяльності.

2. Комплексний підхід до визначення кон'юнктури ринку передбачає використання різних взаємодоповнюючих джерел інформації: поєднання ретроспективного аналізу з прогнозом показників, що характеризують кон'юнктуру ринку, застосування сукупності, різних методів аналізу та прогнозування.

Основна мета вивчення кон'юнктури товарного ринку - встановити, якою мірою діяльність промисловості і торгівлі впливає на стан ринку, на його розвиток в найближчому майбутньому, які заходи слід вжити, щоб повніше задовольнити попит населення на товари і більш раціонально використовувати наявні можливості.

3. Ринок зерна займає важливе місце не лише в структурі аграрних відносин, а й загалом в економіці держави. Зернова продукція є джерелом багатства народу. Зерновий ринок – це багатогалузеве утворення, у якому об'єднані ціле виробництво, зберігання, транспортування, промислова переробка й реалізація зерна. Водночас ринок зерна є економічним механізмом, який пов'язує всі елементи обмінного процесу, створюючи умови для безперервності відтворювального процесу в зерновому підкомплексі країни.

4. Україна демонструє нарощування виробництва зернових. Так у 2014 році були зафіксовані рекордні обсяги виробництва, які сягнули до 63859,3 тис. т. Але 2015 рік виявився не таким вдалим і зазнав спаду з позначкою 60125,8 тис. т.

Посівні площі, так як і обсяги виробництва поступово збільшувалися, але у 2015 році порівняно з 2014 роком зменшили свої території. Варто відмітити таку тенденцію: з 2010 по 2013 роки спостерігається позитивна тенденція росту площ землі. А з 2013 по 2014 роки вона стрімко падає на 1409 тис. га. В результаті 2015 рік не зазнав покращення і знову відбулося зменшення, але не таке значне. Минулий рік був зафіксований з показником 14739 тис. га. посівних площ.

Середня врожайність зернових та зернобобових в Україні також трохи зменшилась. Урожайність пшениці 2015 року склала 38,8 ц/га, а в 2014 році була 40,1 ц/га.; кукурудза у 2015 році порівняно з 2014 роком знизилась від 61,6 ц/га до 57,1 ц/га; у 2015 році порівняно з 2014 роком урожайність ячменю була меншою і склала 29.5 ц/га.

У структурі зернових найбільшу питому вагу посідає пшениця, яка займає 44,7%, слідом йде кукурудза на зерно з часткою 39,17%. Також значну частку займає ячмінь з показником 13,97%. Найменша частка випадає на такі культури, як овес – 0,82%, жито – 0,66%, просо – 0,36%, гречка – 0,22% та рис – 0,11%.

Лідером з виробництва зернових в Україні є Полтавська область. Вона виробила 5370,1 тис. т зерна. За нею ідуть Харківська та Чернігівська області. Найменше вироблено зерна у Закарпатській області – 331,0 тис. т, Чернівецькій області – 523,5 тис. т та у Луганській області – 990,1 тис. т.

Незважаючи на нестабільну ситуацію в країні, зернотрейдери продовжували штурмувати зарубіжні ринки. Так найбільшим експортером зерна з України є ТОВ СП «Нібулон», слідом за нею іде ПАТ «ДПЗКУ» та ТОВ «Кернел-Трейд».

5. Маючи безумовно вигідне геополітичне розташування та потужний ресурсний потенціал, Україна має всі шанси стати одним із

світових лідерів експорту зерна. Однак низка проблем, пов'язаних із логістичним обслуговуванням експортних поставок, суттєво знижує конкурентоздатність українського зерна на світових торговельних площадках. Тому розробку пропозицій у цьому напрямку слід здійснювати на основі фундаментальних положень концепції логістики із врахуванням особливостей зернового ринку.

6. Щодо прогнозних показників, то в Україні буде збільшення виробництва зернових та зернобобових. Так у 2016 році зерна буде 69123,3 тис. т, а у 2017 році прогнозується ще більше. Можливий обсяг виробництва зерна буде складати 73193,3 тис. т.

У майбутньому посівні площі будуть зменшуватись, разом з тим, це не позначиться на збільшенні валового збору зернових та зернобобових культур. Так у 2017 році прогнозується зменшення посівних площ до 14959,4 тис. га. Збільшення валових зборів при одночасному зменшенні посівних площ можливе за рахунок збільшення урожайності зернових яка у 2016 році прогнозується на рівні 43,9 ц/1 га, а у 2017 – 44,6 ц/1 га.

Прогноз попиту на пшеницю та ячмінь буде стрімко зростати. Станом на 2015 рік попит пшениці складає 27828 тис. т, а ячменю - 9721 тис. т. У 2016 році попит на пшеницю збільшиться аж до 40004 тис. т, а ячменю - до 15405 тис. т. В 2017 році також спостерігається збільшення попиту цих культур. Пшениця буде бити всі рекорди та складе 43048 тис. т., а ячмінь - 16826 тис. т. Щодо кукурудзи, то її попит не буде таким ж позитивним, адже прогнозується зменшення цієї культури. Так у 2016 році попит кукурудзи складе 28533 тис. т, а у 2017 році знову зменшиться до 27627 тис. т.

В цілому можна спостерігати збільшення попиту зернових та зернобобових. Згідно з розрахунками цієї культури у 2016 році буде 85602 тис. т, а у 2017 – 88881 тис. т.

З кожним роком відбувається стабільне збільшення експорту зернових, прогноз також буде підтримувати цю тенденцію. Так експорт зернових та зернобобових у 2016 році сягне позначки 49961,2 тис. т, а у 2017 році аж 49961,2 тис. т.

Таким чином, намітилася чітка тенденція до зростання валового виробництва зерна в Україні за останній період та за прогнозами на найближчі роки. Слідом за виробництвом зростатиме й експорт зерна з України, що збільшить надходження валютних коштів в країну. Відповідно, зерновий підкомплекс має значний потенціал розвитку, що сприятиме покращенню економічної ситуації не лише в аграрному секторі, а й у всій економіці. Однак зміцнення потенціалу зернового підкомплексу та його подальший розвиток повинен відбуватися за умов продуманої державної політики щодо підтримки аграрного комплексу та зернової галузі зокрема.

Список використаних джерел

1. Ліпич Л.Г., Радіщук Т.П. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємства на засадах прогнозування кон'юнктури ринку автомобілебудування: монографія/Л. Г. Ліпич, Т. П. Радіщук. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. - 224 с.
2. Оболенцева Л. В. Кон'юнктурні дослідження галузевого ринку: підручник / Л. В. Оболенцева; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 249 с.
3. Проблеми кон'юнктурних досліджень ринків товарів та послуг в Україні. Одеса: «Атлант», 2010. – 266 с.
4. Овсієнко В. Витоки української економічної школи//Освіта. №4-5 – 2001. – 452 с.
5. Большой коммерческий словарь/Под ред. Т. Ф. Рябовой. – М.: “Война и мир”, 1996. – 400 с
6. Райзеберг Б. А. Современный экономический словарь/Б. А. Райзеберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 495 с.
7. Азрилиян А. Н. Большой экономический словарь/под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд. доп и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1472 с.
8. Пископпель Ф. Г. Основы изучения конъюнктуры капиталистического хозяйства /Ф. Г. Пископпель. – М.: ИМО, 1960. – 267 с.
9. Репке В. Конъюнктура/В. Репке. – М., 1927. – 171 с.
10. Костюхин Д. И. Конъюнктура экономическая. Большая советская энциклопедия/Д. И. Костюхин. – М., 1973. – 558 с.
11. Боумен К. Основы стратегического менеджмента: Пер с англ./К. Боумен. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 175 с.
12. Орлов О. О. Планування діяльності промислового підприємства: підручник./О. О. Орлов. - К.: Скарби, 2002. - 336 с.

13. Ноздрева Р. Б. Маркетинг: как побеждать на рынке/Р. Б. Ноздрева, Л. И. Цыгичко. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 304 с.
14. Гришаев П. И. Немецко-русский юридический словарь/П.И. Гришаев [и др.]; ред. П. И. Гришаев, М. Бенъямин. – М.: Руссо, 1996. – 624 с.
15. Кучеренко В.Р., Андрейченко А.В., Горбаченко С.А., Грінченко Р.В. Аналіз ринкової кон'юнктури.- Одеса: ОНЕУ, 2014.- 345 с.
16. Азрилиян А. Н. Большой экономический словарь/под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд. доп и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1472 с.
17. Ліпич Л. Г. Маркетингове прогнозування товарного ринку. Монографія Л. Г. Ліпич. – Луцьк: ЛДТУ, 2002. – 376 с.
18. Грузинов В. П. Экономика предприятия в условиях рынка /В. П. Грузинов. – М.: «Экополис», 1993. – 293 с.
19. Карпов В. А. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку/ В. А. Карпов, В. Р. Кучеренко. – К.: Знання, 2001. – 215 с.
20. Крисанов Д.Ф. Аграрна сфера: пріоритети та механізми реалізації. – К.: Інститут економіки НАН, 1998. – 235 с.
21. Коротун В.І. Державне регулювання ринку підакцизних товарів в умовах дії Податкового кодексу України//Вісник Донецького університету. – Серія:В. – 2011.-№5.- 119 с.
22. Кучеренко В.Р. Основи економічної кон'юнктури/В.Р.Кучеренко. В.А.Карпов. – К.: ЦНЛ, 2004. – 222 с.
23. Шпикуляк О. Г. Інституційні аспекти регулювання аграрного ринку/ О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2008. - № 5. – 363 с.
24. Шинкарук Л. В. Стаття нагромадження основного капіталу та теорії циклічного розвитку і синергетики/ Л. В. Шинкарук//Бюлетень міжнародного Нобелівського економічного форуму, 2008. –№ 1. –296 с.
25. Карпов В.А. Планування та аналіз підприємницьких проєктів.- Одеса: ОНЕУ, 2014. – 244 с.

26. Артамонов Б. В. Методы анализа и прогнозирования конъюнктуры рынка международных авиаперевозок./Б. В. Артамонов. – М.: МИИГА, 1984. – 104 с.
27. Ляшенко Г.П., Лазебник Л.Л. Кон'юнктурні дослідження на світових ринках: Навч. посіб.-Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. – 92 с.
28. Левшин Ф.М. Мировой рынок конъюнктура цены и маркетинг: Монография.-М.:Международные отношения, 1993. – 516 с.
29. Точилін В.О. Розвиток секторів і товарних ринків України: Монографія.- К.: ІЕП НАН України, 2001. – 497 с.
30. Макконел Кемпбелл Р., Брю Стенли Л. Экономика: принципы, проблемы и политика-К: Хагор-Демос, 1993. – 534 с.
31. Радіщук Т. П. Особливості прогнозування кон'юнктури товарного ринку/ Т. П. Радіщук//Вісн. нац. ун-ту «Львів. Політехніка» «Проблеми економіки та управління». - 2010. – № 684. – 373 с.
32. «Про зерно та ринок зерна в Україні»: Закон України № 5518-VI (5518-17) від 06.12.2012, зі змін. та допов. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
33. Яковенко В. П., Білоусько Я. К., Підлісецький Г. М., Товстопят В. Л. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення/ за ред. Г. М. Підлісецького. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 220 с.
34. Саблук П. Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практ. посіб./ П. Т. Саблук. — К.: ІАЕ, 2000. — 556 с.
35. Програма “Зерно України – 2015”. – К. : ДІА, 2011. – 48 с.
36. Кузнецова І.О. Зерновий ринок України: історія створення та тенденції розвитку: Монографія./ І.О. Кузнецова. – Одеса: Поліграф, 2008. – 198 с.
37. Черненко С.О. Конкуренція та ефективність товарних ринків в Україні: моногр./ С.О. Черненко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 170 с.

38. Солопов В. А. Развитие регионального рынка зерна и хлебопродуктов: науч. издание. – Мичуринск-наукоград РФ: Изд-во Мичурин. гос. аграр. ун-та, 2006. – 315 с.

39. Кириленко І. Г. Формування зернового ринку в Україні: стратегія розвитку/ І. Г. Кириленко, В. В. Демянчук, Б. В. Андрющенко//Економіка АПК. — 2009. — № 9. — 108 с.

40. Нечипоренко О. А. Регулювання ринку зерна в Україні/ О. А. Нечипоренко // Науковий вісник Нац. аграр. ун. — 2006. — Вип. 97. — 400 с.

41. Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков/ В.М.Лысюк. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2011. – 255 с.

42. Нікішина О.В. Баланс інтересів: критерій раціональності економічних відносин (на прикладі державного ринку зерна)/О. В. Нікішина// Економіка харчової промисловості. Науковий журнал ОНАХТ. – 2010. – №4 (8) – 68 с.

43. Ляшенко В.И. Регулирование развития экономических систем: теория, режимы, институты. – Донецк: Дон.НТУ, 2006. – 688 с.

44. Франченко Л.О. Стан та сучасні тенденції розвитку світового ринку зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua>

45. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

46. Кондратюк О.І. Кон'юнктура ринку зерна в Україні/О.І. Кондратюк//Актуальні проблеми економіки – 2012. -№3(129). – 201 с.

47. Лавринчук О. В. Напрямок розвитку ринку зерна в Україні/ О. В. Лавринчук// Економіка АПК. – 2014. – № 9. –125 с.

48. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месея-Веселяка, М.М. Федорова. – К. : ННЦІАЕ, 2012. – 1008 с.

49. Лихочвор В.В. Зерновиробництво/В.В. Лихочвор, В.Ф. Петриненко, П.В. Іващук. – Львів: НВФ «Українські технології», 2008. – 624 с.

50. Калетнік Г.М. Територіальна організація зернопродуктового комплексу регіону та напрями його удосконалення: монографія / Г.М.

Калетнік, Т.Г. Пепа, В.М. Ціхановська. – Вінниця: Вінницька газета, 2011. – 180 с.

51. Шебаніна О.В. Формування і ефективний розвиток продовольчого комплексу АПК: монографія / О.В. Шебаніна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 368 с.

52. Чудова п'ятірка. Найбільші зернові експортери сезону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/08/6/553674/>

53. Кондратюк О.І. Стан і перспективи розвитку зернового підкомплексу в умовах глобалізації / О.І. Кондратюк // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – 68 с.

54. Сальман І.Ю. Сучасний стан світового ринку зернових культур та місце України в ньому/І.Ю.Сальман//Інноваційна економіка – 2015.-№4. – 59 с.

55. Світові лідери на ринку експорту-імпорту зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://universal-trade.in.ua/torgivlia/svitovi-lideri-na-rinku-eksportu-importu-zerna>

56. Ринок зернових та олійних: стан та перспективи в Україні та світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aaa-agro.com/events/11510.html>

57. Кобута І.В. Державна політика регулювання цін та аграрних ринків у 2009 році: дотримання зобов'язань перед СОТ/І.В. Кобута // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 4. – 374 с.

58. Виробництво зернових в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info-terra.com.ua/proizvodstvo-zernovyh-u.html>.

59. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти/ В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин. – К.: Аграрна наука, 2005. – 624 с.

60. Тимошенко М.М. Стан та перспективи торгівлі України зерном на світовому ринку/М.М. Тимошенко/Інноваційна економіка. – 2012. – № 6. – 403 с.

61. Економічна кон'юнктура і тенденції розвитку ринку зерна в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalteka.ru/order/11340.html>

62. Гайдучкий П. І. Нелегко освоювати цивілізований ринок зерна / П. І. Гайдучкий//Зерно і хліб. – 2004. – № 1. 25 с.
63. Новичкова Є. Державне регулювання ринку зерна в Україні/ Є. Новичков / Юридична Газета. – 2012. – № 25. – 16 с.
64. Політика та розвиток сільського господарства в Україні/за ред. Штефана фон Крамона-Таубадея, Сергія Зорі, Людвіга Штріве. – К.: Альфа-Принт, 2001. – 312 с.
65. Лебідь В.М. Сучасний стан ринку зерна України, проблеми та перспективи розвитку/ В. М. Лебідь, К. Є. Прищеп. – 2013. - № 1. – 335 с.
66. Пономарьова Ю.В. Логістика: навч. посіб. / Ю.В. Пономарьова – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 192 с.
67. Погріщук Б. В. Організаційно - економічні умови функціонування зернопродуктового підкомплексу України: аспекти оптимізації/ Б. В. Погріщук//АгроСвіт.-2010.-№4.-36с.
68. Аналітика українського ринку експорту кукурудзи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=24942>
69. Карімов І. К. Інформаційно-обчислювальні системи в економіці: Навч. посібник / Карімов І. К.–Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2009.– 250 с.
70. Основи сільського господарства. Практикум. Під редакцією Польського Б. Н. – К.: Вища школа, 1983. – 840 с.
71. Попит і пропозиція на ринку зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/10/10-6/10-66228.html>.